

W O R L D
C A F É
G E N D E R
K V O T A U
B O S N I I
HERCEGOVINI

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

WORLD CAFÉ

GENDER KVOTA U BOSNI I HERCEGOVINI

Sarajevo, 2013.

Naslov: World café, Gender kvota u Bosni i Hercegovini
Priredila: Delila Suljić Čauš
Izdavač: Friedrich-Ebert-Stiftung (FES)
Kupreška 20
71 000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
Tel.: +387 (0)33 722-010
E-mail: fes@fes.ba
www.fes.ba
Za izdavača: Judith Illerhues
Lektura: Zinaida Lakić
DTP: Filip Andronik

Sva prava pridržana od strane: Friedrich-Ebert-Stiftung BiH

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

W O R L D
C A F É
G E N D E R
K V O T A U
B O S N I I
HERCEGOVINI

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

Sarajevo, 2013.

SADRŽAJ

Uvod	7
Sunita Hasagić i Ajla Kasumović, <i>Fondacija Friedrich Ebert</i>	
Gender kvota u Hrvatskoj	11
Tajana Broz, <i>Nevladina udruga CESI</i>	
Gender kvota u Bosni i Hercegovini	17
Besima Borić, <i>Zastupnica SDP-a BiH u Predstavničkom domu Parlamenta FBiH</i>	
World Café: Gender kvota u Bosni i Hercegovini	29
Metodologija	31
PITANJE 1: Direktne (otvorene) liste i gender kvote	34
Domaćica: Svetlana Marković	
PITANJE 2: Gender kvota – da ili ne?	38
Domaćica: Jadranka Miličević	
PITANJE 3: Bosanskohercegovački zakoni i gender kvota – uvođenje gender kvote u izvršnu vlast	42
Domaćin: Alem Sinanović	
PITANJE 4: Rodna (ne)jednakost unutar političkih subjekata	46
Domaćica: Memnuna Zvizdić	
PITANJE 5: Bosanskohercegovačke političarke u posljednjih 20 godina – profil	53
Domaćica: Denija Hidić	
Zaključci i preporuke za daljnju akciju	58

Osmog marta 2012. godine obilježena je 101. godišnjica Međunarodnog dana žena.

Ovaj dan ima dugu tradiciju. U Americi je prvi put obilježen 20. februara 1909. godine, nakon dvomjesečnog masovnog štrajka 20.000 tekstilnih radnica u New Yorku. Na Drugoj međunarodnoj konferenciji socijalistkinja, održanoj u Kopenhagenu 27. augusta 1910. godine, na kojoj je učestvovalo više od stotinu žena iz sedamnaest zemalja, predstavnica sindikata, socijalističkih stranaka i klubova radnica, na inicijativu Clare Zetkin, predane aktivistice za prava žena, donesena je odluka da se uvede Međunarodni dan žena. Odlike iz Kopenhagena pridonijele su tome da je Međunarodni dan žena obilježen prvi put 19. marta 1911. godine i u Danskoj, Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj.

Te godine je više od milion žena izašlo na ulice zahtijevajući pravo glasa za žene, pravo na rad, profesionalno usavršavanje i ukidanje spolne diskriminacije. U narednim godinama širom Evrope uslijedili su štrajkovi žena motivirani borbom protiv nepravde i diskriminacije,

a nakon štrajka tekstilnih radnica u Petrogradu 8. marta 1917. godine odlučeno je da se Međunarodni dan žena ubuduće obilježava na taj datum.

Osmi mart se i u Bosni i Hercegovini obilježava kao Dan žena. Vrlo često se obilježavanje svodi na simbolične geste poput poklanjanja cvijeća ili sitnih poklona majkama, suprugama, članicama obitelji i prijateljicama, a rijetko se podsjećamo na teški i mukotrpan put žena koje su početkom dvadesetog stoljeća posvetile svoje živote i svoj rad borbi za ravnopravnost spolova.

U Bosni i Hercegovini su usvojeni zakoni koji garantiraju ravnopravnost spolova u ekonomskom, socijalnom i političkom životu (Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH usvojen je 2003. godine), ali je situacija u praksi, nažalost, drugačija. Diskriminacija žena u svim sferama života, a posebno u političkom životu, svakodnevno je prisutna.

Izborni zakon Bosne i Hercegovine omogućio je veće učešće žena u vlasti uspostavom obavezujuće izborne gender kvote za manje zastupljeni spol (član 4.19 stav 4. Izbornog zakona BiH). Najbolji pokazatelj utjecaja obavezujuće izborne kvote su rezultati posljednjih općih izbora. Nakon općih izbora 2010. godine u Predsjedništvu BiH (koje čine tri člana) nema nijedne žene, Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH ima 33 muškarca i devet žena, a Dom naroda Parlamentarne skupštine ima 13 muškaraca i dvije žene. U Vijeću ministara BiH, koje je konstituirano 2012. godine, nema nijedne žene na ministarskoj poziciji. Vladu Federacije BiH čini 16 muškaraca i jedna žena, koja je na čelu Ministarstva okoliša i turizma, dok je u Vladi Republike Srpske

11 muškaraca i pet žena. Suvišno je napominjati da su premijeri obaju entiteta u Bosni i Hercegovini kao i predsjedavajući Vijeća ministara BiH muškarci.

Želeći ukazati na diskriminaciju žena u bosanskohercegovačkom društvu, a posebno na diskriminaciju u području političkog djelovanja, Fondacija Friedrich Ebert je 7. marta 2012. godine, dan uoči Međunarodnog dana žena, organizirala raspravu o temi **Gender kvota u Bosni i Hercegovini**, pomoću facilitacijske metode World Café.

World Café je facilitacijska metoda kojom se stimuliraju dijalog i razmjena znanja i ideja za stvaranje mreže saradnika i saradnica koji/koje će dati svoj doprinos dijalogu i budućoj akciji. Ova metoda je prepoznata kao jedna od metoda koje pružaju mogućnost da se na jednom mjestu okupe predstavnice i predstavnici bosanskohercegovačkih vladinih i nevladinih organizacija koje/koji se bave ravnopravnošću spolova te predstavnici i predstavnice političkih stranaka i medija kako bi započeli otvorenu i konstruktivnu diskusiju o gender kvotama u Bosni i Hercegovini.

Uz pomoć prijatelja iz partnerskih organizacija definirali smo pet pitanja o kojima smo razgovarali uz kafu i kolače. U ugodnom ambijentu jedne od sarajevskih lokacija ugostili smo muškarce i žene iz cijele Bosne i Hercegovine koji/koje se dugi niz godina bave pitanjem rodne ravnopravnosti. Zaključke i rezultate diskusije saželi smo u brošuru koja je pred vama, u želji da naša razmišljanja dođu do građana i građanki Bosne i Hercegovine te do donositelja/donositeljica odluka kako bismo potaknuli na akciju i promjenu postojećeg stanja. Niz

preporuka koje su učesnici i učesnice World Caféa dali/dale predstavnicima i predstavnicama političkih stranaka u Bosni i Hercegovini predstavljen je u dijelu brošure pod nazivom „Zaključci i preporuke za daljnju akciju“, uz sugestije kako motivirati žene da se bave politikom i kako poboljšati provedbu izbornih kvota u Bosni i Hercegovini.

Prvi bosanskohercegovački World Café o temi **Gender kvota u Bosni i Hercegovini** ne bi uspio bez pomoći aktivista i aktivistica naših prijateljskih organizacija Žene ženama, fondacija CURE, Vesta, Lara Bijeljina, kao i bez svesrdne podrške gospođice Tajane Broz iz zagrebačkog Centra za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (CESI) te gospođe Besime Borić, zastupnice u Predstavničkom domu Parlamenta Federacije BiH, koje su s nama podijelile svoja iskustva i znanja o ovoj temi iz perspektive Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Veliku zahvalnost dugujemo svim učesnicama i učesnicima World Caféa koje/koji su svojim nesebičnim zalaganjem i konstruktivnim učešćem u diskusiji zaslužne/zaslužni za sadržaj ove brošure.

Na kraju, veliko hvala gospođici Azri Pondro i gospođi Delili Suljić-Čauš, koje su facilitirale čitav događaj, kao i timu Fondacije Friedrich Ebert na čelu s dr. Paulom Paschom, koji je nekoliko mjeseci radio na pripremi World Caféa i ove brošure.

Sunita Hasagić i Ajla Kasumović
Fondacija Friedrich Ebert

GENDER KVOTA U HRVATSKOJ

Uvodničarka: Tajana Broz

Nevladina udruga CESI

Kvota zvana čežnja

One koje su u prošlosti bile obespravljene, marginalizirane ili ušutkane, trebaju sigurnost zajamčenog glasa i u razdoblju prijelaza prema punom i jednakom pravu građanstva demokracije moraju učiniti nešto kako bi ispravile neravnotežu koju su nanijela stoljeća nepravde.

Anne Phillips

Žene u Hrvatskoj imaju opće pravo glasa te mogu birati i biti birane. Ustav Republike Hrvatske u članku 3. definira ravnopravnost spolova kao temeljnu društvenu vrednotu koja čini temelj za tumačenje Ustava. Zakon o ravnopravnosti spolova iz 2008. godine, koji je u Hrvatskom saboru donesen konsenzusom, definira obvezu o uravnoteženim izbornim listama političkih stranaka na svim razinama izbornog procesa (članak 12). Zakon vrlo precizno definira da uravnotežena zastupljenost znači da podzastupljenog spola na listama ne smije

biti manje od 40 posto. Ova odredba predstavlja rodno neutralnu kvotu od 40 posto, a koja se odnosi na mjesta na izbornim listama. Zakonodavac je međutim političkim strankama ostavio prostor od tri izborna ciklusa da tih 40 posto i dosegnu u smislu izostanka primjene sankcija za one političke stranke koje ne poštuju Zakon. Ovdje valja napomenuti da su upravo proporcionalni izborni sustavi sa zatvorenim listama kakve ima Hrvatska najpogodniji za primjenu kvota, no to, kako vidimo na primjeru Hrvatske, vrijedi samo za zemlje u kojima se politički akteri pridržavaju slova zakona.

Još prije uvođenja kvota Zakon o političkim strankama u članku 19. propisao je 10 posto veću naknadu za sve izabrane zastupnike/zastupnice podzastupljenog spola, no ta odredba nije polučila značajan napredak po pitanju zastupljenosti žena.

Usprkos legislativi i institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost spolova, Hrvatska je daleko od uravnotežene zastupljenosti žena

u procesima odlučivanja. U Hrvatski se sabor već 12 godina izabire svega 20 posto žena. Taj broj redovito poraste do 25 posto odlaskom muškaraca na izvršne funkcije, no ostaje činjenica da je svega 20 posto žena dovoljno visoko pozicionirano na izbornim listama. Posebno je zanimljivo što je ukupan broj kandidiranih žena proteklo desetljeće također kontinuirano rastao, no tome su prije svega doprinijele male stranke bez realnih šansi za prolazak izbornog praga od pet posto. Tako je na posljednjim parlamentarnim izborima održanim u studenom 2011. godine bilo kandidirano ukupno 34,96 posto žena, što je predstavljalo rast od pet posto u odnosu na parlamentarne izbore 2007. godine, kada ih je bilo kandidirano 29,93 posto. Parlamentarne su stranke kandidirale sedam posto manje žena, odnosno njih 27,53 posto, pri čemu se žene nisu nalazile na izglednim mjestima, odnosno nalazile su se na dnu lista. Gotovo se kao pravilo stranačkog kandidiranja pokazalo da što su mjesta na listi izglednija da se pretvore u parlamentarni mandat to je na tim mjestima manji broj žena. Generalno gledajući, može se reći da su liberalne i lijeve stranke sklonije kandidirati žene od desnih i konzervativnih stranaka. Analiza posljednjih izbora pokazala je da mlade žene čine 10,52 posto među svim kandidiranim ženama, dok mladi muškarci čine 6,15 posto među muškarcima, što se pokazalo i na izborima 2007. godine. To pokazuje određen prodor mlađih žena u politiku, a što bi se u budućnosti moglo odraziti i na općenito veću zastupljenost žena u politici.

Na lokalnoj razini situacija je također porazna. Žene čine svega 21,4 posto članova županijskih skupština i 20,7 posto članova gradskih vijeća te svega 12,2 posto članova općinskih vijeća. Hrvatska župane/županice, gradonačelnike/gradonačelnice i načelnike/načelnice općina

bira na direktnim izborima i žene čine svega pet posto izabranih čelnika/čelnica lokalne samouprave, točnije imamo jednu županicu od 20, šest gradonačelnica od 127 i 21 načelnicu od 429 načelničkih mjesta.

Posebno je zabrinjavajuća situacija s političkom zastupljenošću žena pripadnica nacionalnih manjina. Predstavnici/predstavnice nacionalnih manjina u Hrvatskom saboru biraju se u 12. izornoj jedinici, u okviru koje nacionalne manjine, s izuzetkom srpske koja bira tri zastupnika/zastupnice sustavom relativne većine glasova, biraju svojeg jednog predstavnika/predstavnicu sustavom apsolutne većine. U toj izornoj jedinici kandidirano je samo šest žena, što je 10,71 posto među ukupnim brojem kandidata nacionalnih manjina. Na listama mađarske i talijanske nacionalne manjine nije kandidirana ni jedna žena. Ovi podaci postaju još gori kada ih se usporedi s podacima prošlih parlamentarnih izbora, kada je bilo ukupno 12,5 posto kandidiranih žena u manjinskoj izornoj jedinici. To nas dovodi do zaključka da žene pripadnice nacionalnih manjina postaju sve više isključene iz natjecanja za mjesto u Hrvatskom saboru.

CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (www.cesi.hr), kao i mnoge druge nevladine organizacije, već niz godina provodi aktivnosti vezane uz unaprjeđenje sudjelovanja žena u izbornom procesu. Te aktivnosti između ostalog obuhvaćaju edukaciju i osnaživanje žena aktivnih u političkim strankama, upoznavanje političkih stranaka s važećom domaćom i međunarodnom legislativom vezanom uz sudjelovanje žena u političkom životu, javno zagovaranje putem akcije Stup srama kojom se stranke koje ne kandidiraju 40 posto žena stavljaju na stup srama i javno prozivaju, kontinuiranu izradu analiza

sudjelovanja žena u politici, kao i rodnu analizu stranačkih programa itd. Jedna od aktivnosti je i portal Libela.org kojemu je cilj pratiti rodna pitanja i politički angažman žena u Hrvatskoj. Stranačke ženske organizacije, kao i institucije poput Ureda za ravnopravnost spolova Vlade RH, Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova i lokalnih povjerenstava za ravnopravnost spolova, također provode različite aktivnosti kako bi se unaprijedila politička participacija žena, no unatoč tome pomaci su vrlo mali. Ostaje za vidjeti da li će sankcije koje će uskoro uslijediti potaknuti političke stranke da poštuju Zakon ili će stranke radije plaćati propisane kazne nego otvoriti svoje liste ženama, kao što se to desilo u Francuskoj. Kako bilo, ostaje činjenica da su u tipu izbornog sustava kakav Hrvatska ima političke stranke najodgovornije za nisku zastupljenost žena u politici.

Stoga smo nakon posljednjih parlamentarnih izbora izradile još jedne preporuke za povećanje zastupljenosti žena u politici namijenjene političkim strankama.

PREPORUKE

1. Razraditi strategiju uključivanja žena u sve aktivnosti te izraditi akcijski plan djelovanja za postizanje uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca u stranačkim tijelima.
2. Uskladiti stranačke statute sa Zakonom o ravnopravnosti spolova te provoditi kvotu od 40 posto prema sistemu zatvarača u stranačke statute na izbornim listama.
3. Poticati osnaživanje i djelovanje stranačkih organizacija žena na svim razinama stranke te ih uključivati u izradu stranačkih programa.
4. Organizirati i poticati edukaciju članica i članova stranke o rodno osviještenoj politici i rodnoj ravnopravnosti.
5. Pripremati članice stranaka za javne poslove na svim razinama.
6. Izrađivati rodno osjetljive stranačke programe temeljene na rodnoj analizi politika.
7. Osuditi i sankcionirati seksističke i diskriminatorne istupe pojedinih članova/članica stranke.
8. U komunikaciji s javnošću i političkoj promidžbi izbjegavati stereotipno prikazivanje žena.
9. Promovirati rodnu ravnopravnost kao temeljnu društvenu vrijednost.

GENDER KVOTA U BOSNI I HERCEGOVINI

Uvodničarka: Besima Borić
*Zastupnica SDP-a BiH u
Predstavničkom domu Parlamenta FBiH*

Da li još neko postavlja pitanje gdje smo, iskreno?

U zakonodavnim tijelima. U vladama. U izvršnim i upravnim tijelima. U izbornim kampanjama. U medijima. U delegacijama. Među nagrađenima. Među citiranim. Među učesnicama u kriminalu. Među uzročnicima saobraćajnih nesreća. U tučama. Među žrtvama nasilja i nasilnicama.

Mnogo je onih koji još nisu razumjeli da su se vremena promijenila. Da žena više nikada neće biti u podređenom položaju na način kako su to bile naše majke ili majke naših majki. Onog trena kad smo ovladale slobodom rađanja, mogućnošću da same biramo partnera po svojoj volji, da same privređujemo i omogućavamo sebi ekonomsku neovisnost, tad su se stvari radikalno promijenile. Tad je za žene, iskreno, počela budućnost. Prava budućnost kojom će u dobrom dijelu upravljati.

Izborni sistem Bosne i Hercegovine je takozvani proporcionalni sistem s više izbornih jedinica i listama na kojima je više kandidata,

koje birači direktno biraju. Dio kandidata u parlamente ulazi s kompenzacijskih lista. Kandidatske liste su otvorene, što znači da birači i biračice svoj glas mogu povjeriti jednoj političkoj stranci ili pojedinačnom kandidatu ili kandidatkinji. Izborni sistem Bosne i Hercegovine primjenjuje i sistem kvota, definiran članom 4.19 stav 4, a ima i predviđene sankcije za neispunjavanje propisanog redoslijeda kandidata manje zastupljenog spola. To znači da među dva prva imena moraju biti oba spola, među pet prvih dva manje zastupljenog spola, među osam tri, i tako redom do pune kvote od 33 posto.

Ukoliko neka stranka dostavi listu kandidata koja nije sastavljena na ovaj način, lista neće biti potvrđena, i to je najbolja sankcija koja se može primijeniti prema jednoj političkoj stranci.

Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini je u članu 20. stav (2) definirao da ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen najmanje u procentu 40 posto. Pored toga, članom 20. je definirano da se diskriminacijom po osnovu spola smatra situacija kada ne postoji ravnopravna zastupljenost od 40 posto. U cilju postizanja ravnopravne zastupljenosti sva tijela su dužna donositi posebne mjere koje su propisane članom 8. ovog zakona.

Stoga se i član 4.19 u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine ne može smatrati diskriminacijskim.

Ovo dostignuće u Izbornom zakonu BiH ima svoju historiju, a svakako je i odraz poštivanja mnogih međunarodnih obaveza države da otkloni sve prepreke za ravnopravno učešće žena u javnom i političkom životu, kao i obaveze države da usvoji posebne mjere u skladu s članom 4. Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena.

Kvota su probani način da se osigura angažman žena u političkom nadmetanju i trenutno se koriste u

stotinjak zemalja svijeta, a u politici su prisutne od 70-ih i 80-ih godina. Žene u prosjeku drže 19 posto mjesta u parlamentima u zemljama koje su primijenile neke od izbornih kvota, nasuprot 15 posto u zemljama koje nisu uvele kvote.

Bosna i Hercegovina se po procentu učešća žena u tijelima vlasti svrstava negdje između. Naš prosjek je 17 posto.

Ako se podsjetimo odredbi Zakona o ravnopravnosti spolova, postavlja se pitanje postoji li ijedna struktura u Bosni i Hercegovini koja ispunjava ovu kvotu od 40 posto.

Ako bih ocjenjivala dostignuća i pojedine mehanizme koje smo u Bosni i Hercegovini izgradili za rodnu ravnopravnost i za veće učešće

žena u politici tokom svih ovih godina, onda bih rekla da je dalekosežno najveće dostignuće kvota manje zastupljenog spola na kandidat-skim listama. I pored toga što mnogi kvotu smatraju nedemokratskim sredstvom, ili sredstvom pozitivne diskriminacije, snažno se zalažem da je branimo do zadnjeg daha.

Teško mogu zamisliti ijedno područje djelovanja koje je surovije i nemilosrdnije za ženu od politike. I zatvorenije.

Kako se kod nas nekako sve događa na nekom duplom kolosijeku, jedno javno, a drugo prikriveno, tako se i odnos prema učešću žena u politici konstituira baš tako. Deklarativna podrška, a sve drugo je uglavnom laž. Mnogi se ponašaju kao da nas trpe jer im je neko tako nametnuo, a oni čekaju svoj trenutak kad će taj samar zbaciti s pleća.

Zato su nam u međuvremenu potrebni i kvota i mnogi drugi mehanizmi. Ma kako nam ponekad izgledali neproductivni, za žene su od neprocjenjive vrijednosti.

Puno je protivnika ovakvog uređivanja učešća žena na listama. Ja snažno podržavam kvotu jer sam duboko ubijedena da bez kvote u parlamentima u Bosni i Hercegovini, na svim nivoima, ne bi bilo više od dva do tri procenta žena (koliko ih je bilo na prvim poslijeratnim izborima 1996), ako i toliko.

Od 2001. godine, kada je usvojen prvi poslijeratni Izborni zakon BiH, u nekoliko navrata je bilo pokušaja njegove izmjene. Svaki put se atakiralo na kvotu. Svaki put dosad smo uspjele da je sačuvamo,

ali, nažalost, ne i da je povećamo. Zanimljivo je pratiti kako su tekli pokušaji zatvaranja listi i smanjenja kvote. Osvježit ću naša sjećanja na „borbu“ koju su vodile ženske nevladine organizacije, prije svega, a potom i dio političarki iz saziva 1998. o uspostavljanju famozne kvote za povećanje manje zastupljenog spola na kandidatskim listama, nazvane „ženska kvota“.

Uvođenje kvote u Privremena izborna pravila 1998. bio je krupan korak. Prethodila mu je živa aktivnost žena u Bosni i Hercegovini, uz presudnu pomoć OSCE-a i drugih međunarodnih faktora. Kako su tad liste bile zatvorene, izbori 1998. donijeli su nagli proboj žena u parlamente na svim nivoima. Famoznih 26 posto žena izabranih u Parlament FBiH još uvijek je neponovljen rezultat. Sjećam se tadašnjeg dobrog pobjedničkog osjećanja i nastavka naših susreta u okviru OSCE-ovog programa „Žena u politici“ te osmišljavanja kako ćemo u novi zakon, koji je već bio u izradi, unijeti nove mehanizme, ne samo kvotu nego i druge mehanizme koji će obezbijediti da ako žena iz bilo kojeg razloga ode iz parlamenta mora je zamijeniti samo žena sljedeća na listi itd. Bile smo pune različitih ideja osnažene osjećanjem da smo napredovale. U tom trenutku nismo ni slutile kako će to biti teška borba, puna nepredvidivih zamki.

Tih godina paralelno se radilo i na donošenju prvog poslijeratnog izbornog zakona u Bosni i Hercegovini. Međutim, uvođenje kvote u izborni zakon bio je lavovska borba koju su osporavali skoro svi akteri, obrazlažući to činjenicom da je to nedemokratska mjera jer unaprijed favorizira jedne, u ovom slučaju žene. Grupu za donošenje novog zakona vodio je naravno stranac, Francuz. Grupa predstavnica

„ženskog pokreta“, brižno odabranih u ime nas koje smo tad aktivno participirale u OSCE-ovom programu „Žena u politici“ i ženskih nevladinih organizacija koje su sa uspjehom vodile kampanju „Nas je više“, uspjela je u zadnji tren slomiti otpor i izboriti se za kvotu. Tako je u prvi poslijeratni Izborni zakon BiH ušla i „ženska kvota“.

Ali tad se neki strateg dosjetio i u isti taj zakon uveo i otvorenu listu. Dotad nije bilo nikakvih rasprava o pitanju otvorene i zatvorene liste, niti je ko problematizirao to pitanje. Mi žene smo bile sretnе jer smo uspjele ugraditi kvotu i sve drugo nam je bilo manje bitno. Tad nismo prepoznale da je uvođenje otvorene liste zapravo mehanizam uveden da bi bio smanjen učinak ženske kvote, odnosno da bi se smanjio broj izabranih žena. Znam da je ovo smjela tvrdnja. Danas sam u nju ubijedena.

Priča o većem učešću žena u našim parlamentima ni danas nije iskrena priča, a pogotovo to nije bila ranijih godina. To, nažalost, nije odraz narasle svijesti o istinskoj potrebi većeg uključivanja žena kao dijela onih koji politiku razumiju više kao zalaganje za opće dobro nego za svoje interese.

Prvu zamku nismo prepoznale. Slijede daljnji događaji.

U 2005. je jedna parlamentarna radna grupa predložila izmjene Izbornog zakona BiH a da pritom skoro niko nije ni znao šta sadrže izmjene. A glavna izmjena je tad bila prijedlog da se liste zatvore i da se smanji ženska kvota na 20 posto tako što će prva žena biti tek na petom mjestu na listi. Šta bi to značilo u praksi kad znamo da samo nekoliko kandidata i kandidatkinja biva izabrano s kandidatskih lista, ne treba obrazlagati. Nasreću, doznale smo šta nam se sprema, posredno, s jednog sastanka u OHR-u, gdje je ova grupa referirala strancima šta imaju namjeru mijenjati u Izbornom zakonu. Napravile smo odličnu kampanju u kojoj smo se brzo ujedinile, žene iz obaju entiteta, iz nevladinih organizacija, gender centara, akademske zajednice i nešto političarki, te osporile i smanjenje kvote i zatvaranje listi. Da budem malo neskromna, u tom trenutku sam osobno bila koordinatorica GTF-a za BiH i inicirala sam ovaj ženski protest, na što sam jako ponosna. Tada su svi mediji podržali ovaj ženski stav, osim jednog pisanog i jednog privatnog elektronskog. Sjećam se da je taj pisani medij, umjesto izvještaja s naše pres-konferencije, donio tekst pod naslovom, ispisanim velikim masnim slovima, „Pijana vozačica srušila pješakinju“. Ne sjećam se da sam ikad dotad u tim novinama

pročitala izraz pješakinja, niti bilo koji drugi oblik ženskog roda. To je, valjda, trebalo da bude odgovor ženskim zahtjevima.

Uspjele smo se oduprijeti ovom drugom pokušaju umanjenja efekata „ženske kvote“. Pod pritiskom, radna grupa i Izborna komisija su odustale od ovih promjena i, tad i sad, kažem na sreću i dobrobit. Tad su u ovom „obračunu“ političke stranke ostale nijeme, ne izjašnjavajući se ni za ni protiv. Jedino se SDPBiH oglasio i podržao ovu žensku kampanju. Da budem poštena, sama sam se pobrinula da moja stranka da podršku ovim ženskim nastojanjima iako znam da ni tad nismo imali, kao što ni sad nemamo jedinstven stav oko otvorene i zatvorene liste.

Već tad mi je bilo jasno da ovo nije završena priča i da će se slični pokušaji ponoviti.

Posljednji pokušaj je uslijedio u augustu 2009. godine, kada je po ko zna koji put doveden u pitanje sistem otvorenih lista uz obrazloženje da otvorene liste ne omogućavaju izbor većeg broja žena i da ih treba zatvoriti. Argumentiralo se tad preporukama koje su dolazile od Komiteta Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, kao i od Venecijanske komisije. Kako tada izmjena Izbornog zakona nije dobila potrebnu većinu u Parlamentu BiH, mnogi su to protumačili otporom povećanju broja žena u parlamentima. Kao i tad, i sad znam da su zastupnici u ponuđenim promjenama prepoznali nešto drugo što teško da ima veze i sa ženama i s demokratizacijom. Ima zato veze sa željom jednog broja političkih lidera da upravljaju svim procesima, pa tako i direktnim odabirom i žena i muškaraca na kandidatskim listama. Ne treba zaboraviti da tada u javnosti nije bilo nikakve, pa ni

obične informacije, a kamoli rasprave o izmjenama Izbornog zakona. Bilo je i toplo augustovsko ljeto, kad se obično plasiraju stvari za koje se ne želi talasanje javnosti.

Nije me iznenadilo da je ovaj posljednji pokušaj zatvaranja listi išao pod motom treba nam više žena u parlamentima, a otvorene liste nisu prijatelji ženama. Predlagači su ovaj put bili mudriji i sve se odvijalo pod motom brige za žene. To je bio najbolji znak da protivnici većeg učešća žena i njihovog utjecaja razvijaju skrivene metode diskriminacije i pritom uvijek imaju i ženske saveznice. Tad su se i parlamentarna Komisija za ravnopravnost spolova i Agencija za ravnopravnost spolova BiH zdušno zalagale da se liste zatvore a da pritom nije provedena nikakva šira rasprava u ženskim krugovima. Nasreću, Oslobođenje je otvorilo stranice svoga lista za tekstove koji su se bavili izmjenama Izbornog zakona i tih dana smo mogli čitati sjajne tekstove istaknutih intelektualaca iz različitih oblasti koji su redom bili za otvorene liste kao demokratsko dostignuće u ukupnom izbornom procesu. Skoro da nije bilo tekstova koje su potpisali političari, a posebno ne političarke. I sad tvrdim da za to što nema dovoljno žena izabranih u parlamente samo djelimičnu odgovornost snose otvorene liste. Puno je drugih faktora koji se, naprosto, zanemaruju. Isto tako tvrdim da pitanje zatvaranja listi ne bi samo po sebi označavalo urušavanje dostignutog stepena demokratije, jer otvorene liste nam nisu iznjedrile dostignuti stepen demokratije na ovim prostorima, nego golu pragmu onih koji su strateški protiv većeg broja žena u parlamentima ili njihove veće moći.

Ako je iskreno opredjeljenje da se poveća broj žena na mjestima odlučivanja, postoje načini i već isprobani modeli kako to obezbijediti.

Naprimjer, model kosovskog izbornog zakona, koji ima takozvana rezervirana mjesta, odnosno garantiranje 30 posto izabranih žena na način da one s manjim brojem glasova preskaču muškarca s većim brojem sve dok se ne popuni kvota od 30 posto. U Bosni i Hercegovini to nikome ne pada na pamet u ovom trenutku! Ili, pitanje treba sagledati i u širem kontekstu, kao što su obim izbornih jedinica, broj političkih subjekata koji učestvuju na izborima, cenzus za ulazak u parlament i drugi faktori. Osim toga, gdje je odgovornost političkih stranaka da promoviraju ženu, medija da obezbijede ravnopravno predstavljanje i kandidatkinja, te ostalih političkih, socioekonomskih i drugih faktora.

Svi ovi pobrojani na svoj način umanjuju efekte kvote koju imamo u Izbornom zakonu BiH. Bilo je u međuvremenu dobrih prijedloga koje je dala radna grupa sastavljena od predstavnica parlamentarnih političkih stranaka, a koju je formirao Gender centar FBiH krajem 2008. Grupa je analizirala sve zakone u regiji i ponudila adekvatne izmjene nekoliko naših zakona koji se tiču i izbornog procesa i ravnopravnosti spolova. Nasreću, i danas nekoliko različitih radnih grupa nude izmjene Izbornog zakona BiH u kojima ne samo da se čuva dostignuta kvota nego se ona i usklađuje sa Zakonom o ravnopravnosti spolova (što bi nam trebala biti obaveza) i sa standardom koji propisuje Vijeće Evrope, dakle najmanje 40 posto. Ima i prijedloga da se uspostavi paritet, sistem rajsferšlusa. Sve su to vrlo prihvatljivi prijedlozi, ali u zraku kao da lebdi nešto što će nas iznenaditi i, rekla bih, dotući.

Konstituiranje izvršne vlasti uvijek je prilika da se briga o ženama pokaže u punom sjaju. Tu liste nisu ni otvorene ni zatvorene. Samo su

zatvorene za žene. Nekad smo imale iluziju da će obavezujuća kvota utjecati i na broj ministrica u vladama na svim nivoima. U upravnim i nadzornim odborima. Prolaze izborni ciklusi, a žena u vladama sve manje. Zato je vrlo iznenađujuća i pomalo zagonetna činjenica da je nakon posljednjih izbora, oktobra 2010. godine, u Vladu RS-a imenovano čak pet ministrica. Naravno, neki mediji su prešutjeli ovu činjenicu, a ne vidim ni da ju je posebno afirmirala ijedna ženska grupa. Doduše, nisam sigurna ni da je ova činjenica odraz narasle svijesti o potrebi veće ženske participacije, ali ne bih špekulirala. U Vladi FBiH od 16 ministarstava samo je jedna ministrica, a u Vijeću ministara (Savjetu ministara) na nivou Bosne i Hercegovine nijedna.

Zanimljiv mi je ovaj zaokret u broju žena u jednoj našoj vladi. I ovo pitanje može se pratiti u svom razvoju. Uvođenje „ženske kvote“ u Pravila 1998. godine, pa potom i u Izborni zakon BiH 2001. godine, u početku je dovelo veliki broj političkih stranaka u nezavidnu situaciju. Nisu imale žena, a da bi zadovoljile pravila i izbjegle kazne stavljale

su na liste svoje žene, svastike, prijateljice... Neću zaboraviti užasnote reakcije nekih uvaženih političara kada smo krajem 2005. poslije zaustavljanja urušavanja kvote zatražile paritet na listama. Parlament je to odbio uz puno neumjesnih komentara muškaraca parlamentaraca.

Da privodim kraju, citiram Adnana Kadribašića:

„Konačno, može se zaključiti da trenutni izborni sistem i kvota koja je uspostavljena članom 4.19 osigurava jednake mogućnosti za žene i muškarce da ravnopravno učestvuju u izbornoj utrci, dok bi se poseban fokus trebao staviti na otkrivanje i uklanjanje drugih prepreka u oblasti političkih ali i socioekonomskih i sociokulturnih faktora. Samo na taj način bi se mogao iskoristiti puni potencijal kvote koja je uspostavljena u izbornom sistemu Bosne i Hercegovine. Pored toga, otvorenost lista bi mogla da dodatno ojača povjerenje birača u žene koje su izabrane u zakonodavna tijela na svim nivoima vlasti.”¹

I zato, ponavljam: Počela je budućnost za žene. Ženska budućnost. Mnogi to još nisu razumjeli. Ni muškarci ni žene. Nema povratka. Budućnost mora imati ljudski lik, a čini mi se, ponajviše ženski. Zavidim onima koji će je dočekati.

1 Kadribašić, Adnan. 2012, "Election Law and Quota for Women", Political Academy for Women, Helsinki Citizens Assembly, Banja Luka

World Café:

Gender kvota u Bosni i Hercegovini

UVOD

Gender kvota je tema koja zaokuplja pažnju javnosti od momenta kada je 1998. godine uvedena u Izborni zakon Bosne i Hercegovine. Posebno je bila aktuelna u toku izborne godine, što je u Bosni i Hercegovini vrlo često s obzirom na to da se opći i lokalni izbori organiziraju svake četiri godine, a budući da se ne održavaju u istoj kalendarskoj godini izbore praktično imamo svake dvije godine. Članom 4.19 stavom 4 Izbornog zakona Bosne i Hercegovine predviđena je obavezujuća izborna kvota:

„Svaka kandidatska lista uključuje kandidate muškog i ženskog spola. Kandidati spola koji je manje zastupljen raspoređuju se na

kandidatskoj listi na sljedeći način: najmanje jedan kandidat manje zastupljenog spola među prva dva kandidata, dva kandidata manje zastupljenog spola među prvih pet kandidata i tri kandidata manje zastupljenog spola među prvih osam kandidata itd. Broj kandidata manje zastupljenog spola mora biti najmanje jednak ukupnom broju kandidata na listi podijeljenom sa tri, zaokruženim na prvi viši cijeli broj.”²

Istim zakonom predviđene su i otvorene liste koje omogućavaju biračima i biračicama da neposredno glasaju za pojedinačne kandidate i kandidatkinje na listi određene političke stranke, koalicije, listi nezavisnih kandidata i kandidatkinja, ili za nezavisne kandidate i kandidatkinje.

Fondacija Friedrich Ebert je tokom svog dugogodišnjeg rada u Bosni i Hercegovini ostvarila saradnju s nizom vladinih i nevladinih organizacija koje se bave ravnopravnošću spolova u BiH, kao što su Žene ženama, Fondacija CURE, Udruženje Vesta, NVO Lara Bijeljina, Gender centar Federacije BiH, Gender centar RS, Agencija za ravnopravnost spolova BiH te mnoge druge. Gender kvota i stepen primjene odredbi kojima je ona zagwarantirana u Bosni i Hercegovini su na razne načine obrađivani na našim zajedničkim seminarima, edukacijama i radionicama.

Zbog toga je Fondacija Friedrich Ebert, u saradnji s partnerima (Žene ženama, Fondacija CURE, NVO Lara Bijeljina i Udruženje Vesta), inicirala

2 <http://izbori.ba/Documents/documents/ZAKONI/POIZpw110508.pdf>, pristupljeno 8. maja 2012. godine

diskusiju sa 50 aktera i akterki iz javnog i političkog života Bosne i Hercegovine putem facilitacijske metode pod nazivom World Café.

METODOLOGIJA

METODA

World Café je facilitacijska metoda koja se posebno koristi za poticanje dijaloga u velikim grupama, za razmjenu znanja te stimuliranje novih načina razmišljanja i istraživanje mogućih koraka za daljnju akciju u rješavanju određenih pitanja.

Kako bi se kreirala ugodna i opuštajuća atmosfera učesnici su smješteni u ambijent koji ima karakteristike kafića u kojem svi sjede za stolovima i razgovaraju uz kafu i kolače. Svaki sto „kafića“ predstavlja određeno pitanje koje je u vezi sa zadanom temom World Caféa i ima svog domaćina ili domaćicu. Za World Café o temi *Gender kvota u Bosni i Hercegovini* formirana su sljedeća pitanja nakon konsultacija partnerskih organizacija:

- **Direktne (otvorene) liste i gender kvote**
- **Gender kvota – da ili ne?**
- **Bosanskohercegovački zakoni i gender kvota – uvođenje gender kvote u izvršnu vlast**
- **Rodna (ne)jednakost unutar političkih subjekata**
- **Bosanskohercegovačke političarke u posljednjih dvadeset godina – profil**

Učesnici World Caf a diskutiraju na jedno pitanje određeni vremenski period (u našem slučaju je to bilo 20 minuta), a nakon toga mijenjaju sto i odlučuju se za naredno pitanje po vlastitom izboru. Proces se ponavlja sve dok svi učesnici ne diskutiraju na svako pitanje. Ključne osobe za uspješnu realizaciju ovog procesa su domaćini i domaćice stolova koji sve vrijeme dok traje diskusija sjede za stolovima s pripadajućim temama i bilježe ono što su njihovi „gosti” rekli. Svakoj grupi koja dođe za njihov sto ponove zaključke prethodne grupe. World Caf  završava diskusijom u plenumu kada domaćini i domaćice stolova iznose zaključke razgovora za svojim stolovima i potiu grupu da analizira ono što su im prezentirali. Tako je bilo i na ovom World Caf u.

Nakon diskusije, učesnici i učesnice su dobili/dobile priliku da iznesu svoje preporuke za buduće aktivnosti pomoću kojih bi se promijenila trenutna situacija u pogledu primjene gender kvote u Bosni i Hercegovini. Zaključci koje su iznijeli domaćini i domaćice stolova kao i preporuke za daljnje aktivnosti sadržani su u ovoj brošuri.

UČESNICI I UČESNICE

Namjera Fondacije Friedrich Ebert i svih partnerskih organizacija u pripremi ovog događaja bila je da na jednom mjestu okupi predstavnike i predstavnice vladinih i nevladinih organizacija, kao i predstavnike i predstavnice političkih stranaka u Bosni i Hercegovini. U skladu s tim, na World Caféu je učestvovalo 50 žena i muškaraca s područja čitave Bosne i Hercegovine koje/koji se intenzivno bave pitanjem rodne ravnopravnosti.

Domaćini i domaćice stolova su bili aktivisti i aktivistice partnerskih organizacija koji/koje se godinama, između ostalog, bave temom rodne jednakosti i gender kvota.

PROCES

PITANJE 1: DIREKTNE (OTVORENE) LISTE I GENDER KVOTE

Domaćica: Svetlana Marković

UVOD

Članom 1.3 Izbornog zakona Bosne i Hercegovine, ***koji je stupio na snagu 23. augusta 2001. Godine, utvrđeno je da***

*„Izbor članova svih organa vlasti vrši se na osnovu općeg i jednako-
kog biračkog prava neposrednim i tajnim glasanjem (...)”³*

Od usvajanja ovog zakona u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine birači i biračice u BiH biraju svoje predstavnike direktnim putem, putem takozvanih otvorenih lista. U periodu nakon usvajanja ovog zakona do danas su vođene mnoge rasprave o tome da li liste treba zatvoriti (kao što je bio slučaj prije usvajanja ovog zakona) ili ih ostaviti otvorenim. Ove rasprave su posebno vođene u kontekstu stvaranja mehanizama za poboljšanje implementacije propisane gender kvote u Bosni i Hercegovini. U členu 7. četvrtog i petog periodičnog CEDAW izvještaja Bosne i

3 <http://izbori.ba/Documents/documents/ZAKONI/POIZpw110508.pdf>, pristupljeno 8. maja 2012. godine

Hercegovine, koji je usvojilo Vijeće ministara BiH na prijedlog Agencije za ravnopravnost spolova BiH i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, navodi se da

*„U skladu sa Preporukom 30 CEDAW/C/BiH/CO/3 (Prilog V) na prijedlog Komisije za ostvarivanje ravnopravnosti spolova PSBiH predložene su **Izmjene i dopune Izbornog zakona BiH**, sa ciljem zatvaranja kandidatskih lista. Agencija je za potrebe Komisije izradila komparativnu analizu rješenja u izbornim sistemima koji posjeduju različite sisteme za osiguravanje zastupljenosti žena u zakonodavnim tijelima s modelima i procjenama učinka za izborni sistem u BiH. Ta analiza je pokazala da bi*

rješenje koje je predložila Komisija osiguralo učešće pripadnika manje zastupljenog spola u procentu od najmanje 35 posto. Iako su dva puta razmatrani u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH, ovi amandmani nakon rasprave nisu prihvaćeni.”⁴

S druge strane, vrlo često se govori i o mogućnosti iskoristavanja zatvorenih lista u svrhu manipulacije jedne političke stranke, te se dovodi u pitanje koliki bi zaista bio porast u provedbi odredbi koje propisuju gender kvotu.

Učesnici i učesnice World Cafée imali/imale su priliku da iznesu stav i o ovom pitanju.

Uz kafu i kolače razgovarali smo o...

Uvođenjem otvorenih lista u Izborni zakon BiH i gender kvota značajno su unaprijeđena prava žena u politici. Gender kvote su osigurale da određeni procent žena mora biti prisutan na listama za zakonodavne organe vlasti te da taj segment ne može biti ostavljen na milost i nemilost njihovih kolega koji predstavljaju većinu u okviru političkih subjekata. S druge strane, otvorene liste su doprinijele da svaka žena koja se nađe na listi ima šansu da bude izabrana u zakonodavne organe vlasti bez obzira na kojem se mjestu na listi nalazi ako pritom dobije dovoljan broj glasova birača. Međutim, iako su ova dva instrumenta poboljšala status žena u politici, to ne znači da ovdje treba stati, jer ima još mnogo stvari koje se mogu i moraju popraviti kako bi ravnopravnost žena

⁴ Četvrti i peti periodični CEDAW izvještaj Bosne i Hercegovine, *DIO II, Član 7. Politički i javni život*, maj 2011. godine, str. 29.

i muškaraca na političkom polju dostigla zadovoljavajući nivo. U prilog tome govori i činjenica da su gender kvote predviđene samo za zakonodavnu vlast. Još uvijek je prisutnost žena u izvršnoj vlasti minimalna, i u ovom trenutku ne postoji način koji bi osigurao veći procent žena u tom segmentu političkog djelovanja. Tako naprimjer Vijeće ministara u svom sastavu nema nijednu ženu, Vlada Federacije BiH ima samo jednu ministricu, dok je u Vladi Republike Srpske nešto bolja situacija sa pet ministrica od šesnaest članova Vlade. Na rukovodećim funkcijama u okviru javnih ustanova i preduzeća također ima vrlo malo žena. Sve navedeno nas dovodi do zaključka da se uvođenjem otvorenih listi i gender kvota došlo tek na pola puta u borbi za potpunu ravnopravnost i jednakost žena u političkom životu i djelovanju.

Iako se postavlja pitanje da li je uvođenje gender kvota nedemokratski način kreiranja izbornih listi, opći utisak učesnika ove radionice je da to nije slučaj i da se, naprotiv, s takvom praksom treba nastaviti i u buduću sve dok se ne postigne ravnopravnost spolova u omjeru 50-50 posto.

PITANJE 2: GENDER KVOTA – DA ILI NE?

Domaćica: Jadranka Miličević

UVOD

Riječ koja se u bosanskohercegovačkom društvu vrlo često čuje je 'kvota', bilo da se radi o teritorijalnoj, nacionalnoj, gender, ili bilo kojoj drugoj kvoti. U članu 20. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, koji je usvojen 2003. godine i čiji je prečišćeni tekst utvrđen 2010. godine, stoji da

„1) Državna tijela na svim nivoima organizacije vlasti, i tijela lokalne samouprave, uključujući zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, političke stranke, pravna lica s javnim ovlaštenjima, pravna lica koja su u vlasništvu ili pod kontrolom države, entiteta, kantona, grada ili općine ili nad čijim radom javni organ vrši kontrolu, osigurati će i promovirati ravnopravnu zastupljenost spolova u upravljanju, procesu odlučivanja i predstavljanju. Ova obaveza postoji i za sve ovlaštene predlagачe prilikom izbora predstavnika i delegacija u međunarodnim organizacijama i tijelima.

*(2) Ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen najmanje u procentu **40 posto** u tijelima iz stava (1) ovog člana.”⁵*

Članom 4.19 Izbornog zakona BiH propisana je obavezujuća gender kvota od 30 **posto**. **Jasno je da ova dva zakona nisu usklađena i da na njihovom usklađivanju treba raditi, ali je značaj oba zakona u tome što je gender kvota ugrađena u zakonodavni okvir Bosne i Hercegovine. Gender kvota, kojom se osigurava minimum zastupljenosti manje zastupljenog spola (u Bosni i Hercegovini je to ženski spol), daje osnovu za daljnji napredak u dostizanju ravnopravnosti spolova u BiH.**

5 http://www.arsbih.gov.ba/images/documents/zors_32_10.pdf, pristupljeno 9. maja 2012. godine.

U Izvještaju o primjeni Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) u Bosni i Hercegovini iz aprila 2004. godine pod članom 7. tačka 103. stoji:

„Prema raspoloživim podacima, vidljivo je da je primjena obavezne kandidatske kvote osigurala i veći broj žena u zakonodavnim tijelima na svim razinama vlasti, pa je potrebno ovu kvotu zadržati. Primjera radi, na izborima za Zastupnički dom Parlamenta FBiH 1996. godine izabrano je samo 7 žena ili 5 posto, a 2000. godine 24 žene ili 17,1 posto.“⁶

Na pitanje „Gender kvota – da ili ne?“ učesnici su pokušali dati odgovor tokom diskusije na World Caféu.

Uz kafu i kolače razgovarali smo o...

U raspravama o učešću žena u politici konstantno se nameće pitanje da li su gender kvote dobar način ostvarivanja većih prava žena u društveno-političkom životu. Ako se malo dublje analizira situacija u Bosni i Hercegovini, moglo bi se zaključiti da su gender kvote za sada jedini instrumenti koji garantuju određene procenete učešća žena u organima vlasti. Percepcija uloge žene u društvu i javnom životu koja za pozadinu ima tradicionalno shvatanje i patrijarhalni odgoj utiče na to da žene, bez zakonskih okvira i nametnutih kvota, nikako ne bi mogle ostvariti prava koja im pripadaju na polju bavljenja politikom. Ukoliko bi ipak ukidanje kvota postalo realna opcija, prethodno bi

⁶ http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/cedaw/?id=9, pristupljeno 9. maja 2012. godine

trebalo poduzeti određene korake. To su različite vrste edukacija o značaju međunarodnih zakona, promotivne aktivnosti i kampanje, javno zagovaranje, što bi u konačnici imalo za cilj mijenjanje svijesti u društvu i u porodici i na taj način uticalo na percepciju uloge i djelovanja žene na političkoj sceni. U trenutku kada se u društvu postigne konsenzus i formira svijest da žene podjednako dobro kao i njihove kolege mogu da obavljaju određene poslove i kada njihova veća zastupljenost u javnom životu bude ostvarena isključivo zbog prepoznavanja njihovog kvaliteta, a ne da bi se ispoštovala brojke i procenti, može se razgovarati o potiskivanju gender kvota u drugi plan. Sve do tada će odgovor na pitanje „Gender kvote – da ili ne?“ ostati pozitivan.

Iako su gender kvote proistekle iz Zakona o ravnopravnosti spolova, on se selektivno provodi, što cementira postojeću situaciju i ne doprinosi napretku u ovoj oblasti. Iz tog razloga bi bilo potrebno znatno pojačati nadzor nad provođenjem ovog zakona te njegove odredbe ugraditi i u Ustav Bosne i Hercegovine.

PITANJE 3: BOSANSKOHERCEGOVAČKI ZAKONI I GENDER KVOTA – UVOĐENJE GENDER KVOTE U IZVRŠNU VLAST

Domaćin: Alem Sinanović

UVOD

Gender kvota je u Bosni i Hercegovini regulirana Zakonom o ravnopravnosti spolova i Izbornim zakonom Bosne i Hercegovine. Time je osiguran minimalni procent manje zastupljenog spola (u BiH je to ženski spol) na izbornim listama političkih stranaka te je data i veća mogućnost da osobe manje zastupljenog spola postanu direktni sudionici zakonodavne vlasti (ukoliko dobiju potreban broj glasova birača i biračica na izborima).

S druge strane, Zakon o ministarskim, vladinim i drugim imenovanjima Federacije Bosne i Hercegovine, Zakon o ministarskim, vladinim i drugim imenovanjima Republike Srpske, kao ni Zakon o ministarskim imenovanjima, imenovanjima Vijeća ministara i drugim imenovanjima BiH ne sadrže gender kvotu. Tekst sva tri zakona je veoma sličan, a nijedan ne koristi ni rodno osjetljivi jezik. Zakon o Vijeću ministara BiH također ne sadrži gender kvotu, niti je jezik kojim je pisan rodno osjetljiv.

Trenutna situacija, nakon općih izbora 2010. godine u Bosni i Hercegovini, jest sljedeća:

- U Predsjedništvu BiH (koje čine tri člana) nema nijedne žene
- Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH ima 33 muškarca i devet žena
- Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH ima 13 muškaraca i dvije žene
- U Vijeću ministara BiH nema nijedne žene na ministarskoj poziciji

- Vladu Federacije BiH čini 16 muškaraca i jedna žena
- U Vladi Republike Srpske je 11 muškaraca i pet žena
- Premijeri oba entiteta kao i državni premijer su muškarci

Na koji način osigurati primjenu gender kvote koja je propisana Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH u izvršnoj vlasti pitanje je na koje su učesnici World Caf a pokušali pronaći odgovor.

Uz kafu i kolače razgovarali smo o...

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH i preporuke Vijeća Evrope (uključivanje žena u procentu od minimalno 40 posto u procese donošenja odluka) predstavljaju normativna uporišta za ostvarivanje i unapređenje prava žena u politici. Međutim, donošenje, prihvatanje i deklarativno zalaganje za određene političke akte bez čvrste političke volje da se oni provedu u djelo i odgovarajućih sankcija za njihovo neprovođenje ne doprinosi unapređenju stanja. Zbog toga bi bilo poželjno da se i drugi zakoni koji imaju veze s ovom obla ću harmoniziraju i usklade sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH i preporukama Vijeća Evrope kako bi njihove odredbe našle veću primjenu u društveno-političkoj svakodnevnici. Selektivno provođenje Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH najjasnije je izra eno na primjeru učešća žena u izvršnoj vlasti. Pozicije ministara u vladama na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini te rukovodeće funkcije u javnim preduzećima i javnim ustanovama uglavnom zauzimaju muškarci. Da bi se takvo stanje promijenilo, bilo bi poželjno uvesti gender kvote, odnosno osigurati da najmanje 40 posto žena bude prisutno u izvršnim organima

vlasti na svim nivoima. Jedan od načina osiguranja većeg učešća žena u radu izvršnih organa predstavlja ju izmjene Izbornog zakona BiH u smislu povećanja kvota i procenta učešća žena u zakonodavnoj vlasti, što bi imalo za cilj jačanje njihovog utjecaja pri donošenju zakona.

Također nije teško primijetiti nedostatak žena u delegacijama koje učestvuju u međunarodnim pregovorima direktno povezanim sa sudbinom Bosne i Hercegovine, a s obzirom na to da su političke stranke generatori političkih procesa u Bosni i Hercegovini može se zaključiti da žene imaju vrlo mali utjecaj na kreiranje kadrovske politike u okviru svojih političkih opcija. Rješavanje tog problema podrazumijeva čitav niz koraka koji uključuju edukaciju mladih političara/političarki, javno promoviranje neophodnosti primjene Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH te općenito promjenu svijesti ženskog biračkog tijela. Mediji bi trebali biti učesnici u ovim promjenama naglašavanjem problematike zakona i gender kvota u Bosni i Hercegovini i na taj način utjecati na javno mnijenje. Do sada su mediji koristili svaku priliku da informiraju građane o nedostacima i propustima bosanskohercegovačkih političara, ali se o problemu implementacije Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH veoma malo govori.

PITANJE 4: RODNA (NE)JEDNAKOST UNUTAR POLITIČKIH SUBJEKATA

Domaćica: Memnuna Zvizdić

UVOD

Postojeći sistemi, struktura organizacije države i način donošenja određenih politika ne omogućavaju puno i efektivno učešće žena. Dodatna otežavajuća okolnost jeste nesenzibiliziranost vlasti da građanke uključuje u političke procese i procese donošenja odluka. Žene u Bosni i Hercegovini jesu subjekti političke moći, ali ne i nositeljice političkih promjena.

Godine 1996. Privremena izborna komisija uvodi pravilo o kvoti, odnosno da svako treće mjesto na listi političkih partija mora biti rezervirano za kandidatkinju. Nakon toga stvari se mijenjaju nabolje (parlamentarni izbori ujesen 1998. godine – broj žena zastupnica povećao se sa 2,7 posto na 27,64 posto, i time je Bosna i Hercegovina postala vodeća zemlja u regionu), ali već na sljedećim izborima 2000, 2002, 2006. godine taj procent je smanjen za oko 10 posto. U izvršnoj vlasti na državnom nivou nema nijedne žene, dok se na entitetskom i lokalnom nivou broj žena kreće između 5 i 7 posto. U sudskoj vlasti žene su najzastupljenije i procent zastupljenosti iznosi oko 60 posto.

U izvještaju o primjeni CEDAW-a za Bosnu i Hercegovinu iz aprila 2004. godine stoji:

„Analizom statuta jednog broja parlamentarnih stranaka vidljivo je da statuti ne sadrže odredbe kojima bi se zabranjivalo ženama da budu članice stranke, niti da učestvuju u radu organa stranke. Rješenja sadržana u Izbornom zakonu BiH kojim se obavezuju sve političke stranke da na svojim kandidatskim listama imaju najmanje jednu trećinu kandidata manjinskog spola (naša iskustva pokazuju da

su u BiH do danas u postupku kandidiranja za izbore manjinski spol bile žene) opredijelila su i političke stranke da povećaju broj žena u svom članstvu i u organima stranaka. Tako se učešće žena u organima stranaka kreće od 30 do 40 posto.”⁷

Nevladine organizacije, poput organizacije Žene ženama, bile su dio nacionalnog napora za uvođenje kvote o obaveznom učešću 30 posto žena u političkom životu.

Žene su svoje zahtjeve artikulirale kroz tri principa koji omogućavaju ženama aktivnu participaciju u procesima donošenja odluka, a to su:

- princip demokratske pravde,
- princip korištenja resursa, i
- princip zastupanja interesa.

Ocjena ženskih organizacija o **napretku integracije rodnog aspekta u političkim subjektima u Bosni i Hercegovini:**

Ženske organizacije izražavaju **zabrinutost što se politički subjekti više bave ekonomskim rastom i održavanjem „sigurnih“ granica nego socijalnom i rodnom pravdom za sve svoje građane iako postoje jasni dokazi iz svih područja Bosne i Hercegovine da je čak i prilično formalna ravnopravnost koju su uživale žene u socijalističkim režimima izbrisana uslijed sve**

7 http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/cedaw/?id=9, pristupljeno 9. maja 2012. godine.

veće feminizacije siromaštva i obnovljenog patrijarhata. Čak i tamo gdje postoje zakoni koji reguliraju rodnu ravnopravnost, oni se često ne provode.

Do sada svi politički subjekti uključeni u razvijanje i primjenu ove strategije provodili su je unutar granica sopstvene definicije rodne jednakosti.

Čak i kada su političke rasprave o rodnoj jednakosti teške i ponekad ugrožavaju već stečenu podršku, potreban je stalan dijalog radi ***daljnjeg razvoja ove strategije, jer razvoj dobrih instrumenata i strategija zahtijeva zdravo razumijevanje problema koji se rješavaju. Potrebno je organiziranje dijaloga između političara, kreatora politike, i akademskih eksperata radi prijenosa znanja i obezbjeđivanja uzajamnosti učenja.***

Uz kafu i kolače razgovarali smo o...

U okviru ove grupe općeprihvaćeno je mišljenje da neupitno postoji rodna nejednakost unutar političkih subjekata, ali kada žene ukažu na probleme s kojima se susreću u svojoj političkoj opciji bivaju marginalizirane, potisnute ustranu i općenito stranački nevidljive. Ono što je možda i najveći problem jest to što se muškarci deklarativno zalažu za rodnu ravnopravnost i za što veće prisustvo žena u politici, međutim to u praksi nije tako. Čak i ako se desi da je neka žena visoko pozicionirana u okviru političke stranke, ona je često pod pritiscima muških kolega, susreće se s omalovažavanjem i minoriziranjem vlastitog mišljenja.

Često se u okviru djelovanja političkih organa dešava da se važne odluke donose izvan institucija, na mjestima kao što su kafane i restorani, u isključivo muškom društvu. Naravno, takav vid vođenja političkog dijaloga u našoj kulturi i tradiciji podrazumijeva odsustvo žena.

Nedovoljan broj žena u organima odlučivanja unutar političkih subjekata dovodi do marginalizacije žena jer one nisu ni dovoljno brojne ni dovoljno „moćne“ kako bi utjecale na važne političke odluke unutar tih organa.

Mediji u Bosni i Hercegovini se također ne mogu smatrati saveznicima žena na političkoj sceni. Oni nerijetko produciraju kontraefekt i produbljuju stereotipe jer ne ostavljaju dovoljno medijskog prostora uspješnim političarkama, čiji kvalitetan rad i sposobnost da svoj posao rade jednako dobro kao i muškarci, na takav način, biva nedovoljno medijski praćen.

Naravno, kada se govori o rodnoj (ne)jednakosti unutar političkih subjekata, neizbježno je dotaći se teme „kvote“ u smislu prostora predviđenog za osobe ženskog spola na listama za zakonodavne organe vlasti. Svi gosti koji su se našli za ovim stolom složili su se da je

neophodno povećati procent učešća žena na listama do najmanje 40 posto. Povećanje procenta zastupljenosti žena na listama bi nadalje značilo i mogućnost povećanja broja žena u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti, ali i više žena na inokosnim funkcijama u okviru političkih subjekata. Samim tim otvorila bi se mogućnost za mlade žene, koje bi imale veći prostor i mogućnost uspjeha na polju političkog djelovanja.

Dobra saradnja između žena u nevladinom sektoru i političkih aktivistica rezultirala je uvođenjem kvota na listama, čime je napravljen veliki korak naprijed u afirmaciji žena u društveno-političkom životu. Ovakav pozitivan trend bi trebalo nastaviti i u budućnosti.

Opravljanost egzistiranja ženskih foruma kao oblika organiziranja unutar političkih stranaka je tema koja izaziva oprečne stavove čak i kod samih žena. S jedne strane, postojanje ovakvih foruma ženu automatski separira i predstavlja kao neravnopravnu s muškim dijelom političke stranke s obzirom na to da ne postoje forumi muškaraca, dok s druge strane žene kroz ovakve oblike organiziranja uspijevaju da se zajednički izbore za status unutar stranke i barem dijelom ostvare svoje ciljeve.

Da bi se uopće krenulo u rješavanje problema ove vrste, potrebno je animirati žene kako bi se što već broj njih uključio u političko djelovanje. Intenzivnije bavljenje politikom uspješnih žena iz privatnog sektora bi se pozitivno odrazilo na imidž žene na političkoj sceni u Bosni i Hercegovini. Bilo bi poželjno pružiti mogućnost educiranja, osobito mladih žena, jer je to jedno od osnovnih „oružja“ kojim se žene mogu izboriti za prava koja im pripadaju unutar političkih subjekata.

Često je slučaj da žene, zbog teške borbe za lično priznanje, drugu ženu vide kao konkurenciju. Time zanemaruju činjenicu da veći broj uspješnih žena predstavlja snagu a ne prijetnju ili prepreku. Stoga je neophodno kreirati opću klimu unutar političkih stranaka u kojoj bi se žene međusobno podržavale. Kada bi sve žene birači svoj glas dale kandidatkinjama za zakonodavne organe vlasti, ovaj bi problem izgledao mnogo jednostavniji.

PITANJE 5: BOSANSKOHERCEGOVAČKE POLITIČARKE U POSLJEDNJIH 20 GODINA – PROFIL

Domaćica: Denija Hidić

UVOD

Za potrebe Izvještaja o primjeni CEDAW-a u Bosni i Hercegovini 2004. godine zatraženi su podaci o učešću žena u 15 parlamentarnih stranaka iz Parlamenta FBiH. Stranke su dostavile sljedeće podatke (Tabela 1).

Iz dostupnih podataka evidentno je da su žene u relativno visokom procentu zastupljene u političkim strankama. U Alternativnom izvještaju o implementaciji CEDAW konvencije i ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini iz oktobra 2010. godine navodi se:

„Žene koje trenutno učestvuju u politici su svojim predanim radom, odgovornošću, savjesnošću razbile predrasude da je politika isključivo ‘muški posao’. Čuju se i pozitivne kritike građana prema ženama političarkama, pa nije jasno zbog čega žene ipak u presudnom trenutku ne dobiju dovoljnu podršku da budu i izabrane.”⁸

8 Idžaković, Petrić A., Petrić, N., Šehić, Vidović. Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAW konvencije i ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini.

Tabela 1: Učešće žena u političkim strankama u FBiH*

Politička stranka	Sudjelovanje žena u ukupnom članstvu	Glavni odbor	Predsjedništvo	Broj odbora/predsjednice
SDP	39,5%	104 člana i članice/37 žena (35,5%)	11 članova i članica/2 žene (17%)	100 odbora/4 žene (4%)
SBiH	41,2%	31,4% (Izvršni odbor)	14,3%	Nema podataka
SDA	Nema podataka	109 članova i članica/14 žena (12,84%)	17 članova i članica/1 žena (5,88%)	Nema podataka
HSSBiH	Veliki procent žena u članstvu	82 člana i članice/8 žena (10%)	11 članova i članica/2 žene (18,8%)	2 žene
BPS	Preko 30%	Nema podataka	Nema podataka	Nema podataka
LDS	30%	74 člana i članice/6 žena (8,11%)	25 članova i članica/4 žene (16%)	96 predsjednika/predsjednica i potpredsjednika/potpredsjednica – 4 žene (4,17%)
BOSS	Sudjelovanje žena u članstvu i u organima stranke je između 30 i 40%	Nema podataka	Nema podataka	Nema podataka
Republikanska stranka	Oko 40%	Nema podataka	15 članova i članica/7 žena (46,67%) (Senat); 2 žene potpredsjednice	5 kantonalnih odbora/3 žene (60%)
GDS	Nema podataka	34% (U ostalim radnim tijelima stanje do 50% žena)	Nema podataka	Nema podataka
NHI	30 do 40%	Nema podataka	20 članova i članica/2 žene (10%)	Nema podataka
Stranka penzionera/umirovljenika			9 članova i članica/1 žena (Izvršni odbor stranke) – u ostalim tijelima ima 31 član i članica/3 žene	

* Prema podacima iz Izvještaja o primjeni Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena u Bosni i Hercegovini (<http://www.mhrr.gov.ba/PDF/?id=525>)

***Nesumnjivo je da su žene uključene u politiku, ali se postav-
lja pitanje da li i koliku podršku imaju od svojih kolega te koje
su pozicije, u pravilu, „rezervirane“ za njih. U Alternativnom
izvještaju je istaknuto da:***

*„Žene nemaju iste šanse kao njihove kolege zbog nedostatka isku-
stva u vođenju ili učestvovanju u izbornim kampanjama, a stranke ne
daju značaj dodatnom obrazovanju političarki o osnovnim političkim
znanjima i vještinama koji bi doprinijeli poboljšanju kvaliteta same
stranke.“⁹*

***Učesnici i učesnice World Caf a su pokušali definirati profil
političarki u Bosni i Hercegovini u posljednjih dvadeset godina
onako kako ih oni/one doživljavaju.***

9 Ibid.

Uz kafu i kolače razgovarali smo o...

Žene se mogu održati na političkoj sceni i pritom imati prividnu podršku svojih kolega sve dok razmišljaju i djeluju linijom manjeg otpora i potvrdno klimaju glavom na stavove svojih kolega koji se nalaze na liderskim pozicijama u okviru političkih subjekata. Međutim, problem nastaje onda kada žene izraze vlastito mišljenje, pogotovo ako se ono odnosi na veća prava i rodnu jednakost. Nakon toga slijede pokušaji umanjivanja njihovih sposobnosti i minimiziranja svega što su do tog trenutka postigle u svom političkom angažmanu. Pritom se dodaje epitet „alapače“ koji zorno opisuje osobu koja se bez prestanka žali, prigovara i ogovara bez opravdanih razloga. Konačan cilj je da se žene koje su pokazale da znaju i mogu razmišljati „svojom glavom“ zamijene onim koje će se bez pogovora povinovati tuđim stavovima bez obzira na to da li su oni ispravni ili ne.

Postoje predrasude i stereotipi da žene nisu sposobne da se bave određenim poslovima kojim se stjecajem okolnosti više bave muškarci. Bavljenje politikom je samo jedan u nizu takvih poslova. Korijen tih stereotipa leži u patrijarhalno-tradicijskim vrijednostima našeg društva u kojem je potpuno uobičajeno da na porodičnim druženjima muškarci, separirani od žena, razgovaraju o politici i drugim „ozbiljnim temama“, dok se od žena očekuje da razmjenjuju recepte i pričaju o trivijalnim stvarima. S takvom slikom o ženi teško ju je zamisliti u politici. Ako se svemu ovome pridoda i činjenica da postoji neravnopravnost pri raspodjeli obaveza između muškarca i žene unutar porodice, zbog čega žene nemaju dovoljno vremena da se u potpunosti posvete izvanporodičnim aktivnostima, onda je jasno da prepreka izgradnji političke karijere jedne

žene nije manjak njene sposobnosti nego tradicionalna percepcija njene uloge u društvu.

Nažalost, problem nije uvijek na relaciji muškarac – žena. I među samim ženama koje se bave politikom često se javlja unutarnja dilema da li da se kroz svoj politički aktivizam ujedno bore i za rodnu jednakost i daju podršku kolegicama koje imaju isti cilj pa makar to značilo i konfrontaciju sa stranačkim kolegama ili da odaberu jednostavniji put koji podrazumijeva povinovanje tuđim stavovima, a koji bi im omogućio da zadrže već stečeni položaj ili uznapreduju na hijerarhijskoj ljestvici unutar političke stranke. Naravno, oportunizam nije zaobišao ni žene, pa je nerijetko slučaj da se većina njih odluči na izgradnju vlastite karijere preuzimajući muški model djelovanja.

Da bismo u Bosni i Hercegovini u budućnosti češće vidali samosvjesne i nezavisne političarke, međusobna „ženska“ podrška, solidarnost i borba za kolektivitet trebale bi imati prednost u odnosu na izgradnju lične karijere bazirane na oportunizmu. Više uspješnih žena na političkoj sceni je najbolji način mijenjanja kolektivne svijesti i percepcije žene u društvu jer šutljive političarke ili one koje su preuzele muški model djelovanja ne doprinose boljem položaju žena, već, naprotiv, put ka istinskoj ravnopravnosti spolova čine još težim i trnovitijim.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE ZA DALJNJU AKCIJU

Nakon prezentacija svih pet tema učesnici/učesnice su dobili/dobile po tri kartona na kojima su trebali napisati svoje zaključke odnosno prijedloge za promjenu trenutnog stanja. Odgovori učesnika su sortirani na osnovu zajedničkih karakteristika u grupe: saradnja s nevladinim organizacijama, politički subjekti, motivacija, kvote, zakonski okvir.

SARADNJA S NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA

- **Provedba evropskih normi (preporuka) za žene unutar političkih stranaka.**
- **Od međunarodnih faktora koji imaju utjecaj na reforme u Bosni i Hercegovini tražiti da pitanje jednakopravnosti smatraju prioritetom.**
- **Ostvariti efektivan dijalog između političkih stranaka, nevladinih organizacija i akademskih građana.**

POLITIČKI SUBJEKTI

- Raspodjela funkcija unutar političkih stranaka te raspodjela resursa za promociju muških i ženskih kandidata/kandidatkinja treba biti podjednaka.
- Kontinuirano organiziranje edukacija o rodnoj ravnopravnosti u političkim strankama.
- Uključivanje žena u kreiranje političkih programa i donošenje odluka.
- Vršenje dodatnih pritisaka unutar političkih stranaka u cilju stalne afirmacije žena.
- Sankcioniranje političkih subjekata zbog nepoštivanja Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH.
- Promocija političkih stranaka koje su izvršile unutarstranačku demokratizaciju i koje prepoznaju bitna pitanja za ravnopravnost spolova.

MOTIVACIJA

- Dati ženama jednake mogućnosti ukoliko se žele baviti politikom.
- Utjecati na mijenjanje svijesti u porodici i društvu o potrebi učešća žena u javnom i političkom životu.
- Boriti se protiv stereotipa u medijima.
- Poticati žene da se međusobno podržavaju.
- Organiziranje edukacija političarki.
- Motivirati žene za učešće u procesima donošenja odluka u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti.

- Prepoznati potencijalne kandidatkinje i podržati ih.
- Promovirati postignute rezultate u radu aktualnih političarki.

KVOTE

- Osigurati kvotama ili drugim instrumentima procent ženskih mjesta u parlamentima od minimalno 35 posto.
- Uvesti kvote u izvršnu vlast.
- Povećati obaveznu kvotu na izbornim listama za zakonodavne organe na 40 posto.
- Osigurati potpunu implementaciju Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, to jest gender kvota.

ZAKONSKI OKVIR

- Zadržati princip otvorenih listi jer one ostavljaju mogućnost izbora više žena u zakonodavne organe.
- Omogućiti veću informiranost građana/građanki o Zakonu o ravnopravnosti spolova u BiH.
- Pojačati nadzor nad provođenjem Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH od Agencije za ravnopravnost spolova.
- Uvesti sankcije za političke subjekte koji ne implementiraju u potpunosti Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH.
- U Ustav BiH ugraditi spolnu zastupljenost u vlastima na svim nivoima.
- Harmonizacija zakona u Bosni i Hercegovini sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH.
- Uskladiti Izborni zakon BiH sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH, odnosno povećati kvotu na 40 posto.

Želeći ukazati na diskriminaciju žena u bosanskohercegovačkom društvu, a posebno na diskriminaciju u području političkog djelovanja, Fondacija Friedrich Ebert je 7. marta 2012. godine, dan uoči Međunarodnog dana žena, organizirala raspravu o temi **Gender kvota u Bosni i Hercegovini**, pomoću facilitacijske metode World Café. Uz pomoć prijatelja iz partnerskih organizacija definirali smo pet pitanja o kojima smo diskutovali sa učesnicima i učesnicama iz cijele Bosne i Hercegovine koji/koje se dugi niz godina bave pitanjem rodne ravnopravnosti. Zaključke i rezultate diskusije saželi smo u brošuru koja je pred vama, u želji da naša razmišljanja dođu do građana i građanki Bosne i Hercegovine te do donositelja/donositeljica odluka kako bismo potaknuli na akciju i promjenu postojećeg stanja.

www.fes.ba